

Žarko TREBJEŠANIN*

JUNGOV DOPRINOS PSIHOLOGIJI RELIGIJE

Apstrakt: Frojd je smatrao religiju retrogradnom pojavom, jednom vrstom „kolektivne opsesivne neuroze” i „iluzijom” koja će u doglednoj budućnosti nestati (Frojd, 1907/2011, 1927/2002). Prema Karlu Gustavu Jungu, međutim, religija *ni* je neuroza, niti je izdanak individualno-psiholoških struktura. Ona ne samo da nije patološka pojava, nego je zdrava, normalna pojava, pa i mnogo više od toga, ona je uslov duševnog zdravlja i smislenog ljudskog života. Čovek je u svojoj suštini *homo religiosus*, njegova duša je prirodno religiozna. Po Jungu, religija je glavna tema, najviša vrednost i smisao čovekovog postojanja, a religioznost je jedna od primarnih, najdubljih i najuzvišenijih manifestacija ljudske duše. Svoje shvatanje religije, po mnogo čemu suštinski različito od Frojdovog, Jung je izneo u brojnim knjigama, studijama i spisima (Jung, 1933/1984, 1944/1996, 1952/1984, itd.), a najsistematičnije u knjizi *Psihologija i religija* (Jung, 1938).

Кljučне речи: Jung, religija, Bog, duša, analitička psihologija, arhetip, kolektivno nesvesno

ANALITIČKI PRISTUP RELIGIJI

Junga u njegovom analitičkom proučavanju religioznih pojava ne zanimaju individualno-psihološke strukture i snage, već prevashodno kolektivno-psihološke, čiji su izdanak religijska verovanja, simboli i rituali. Ovaj mislilac i psiholog zalaže se za *fenomenološki i dubinski pristup religijskim pojavama*, odnosno njega zanima istraživanje isključivo *psihološke egzistencije* religijskih ideja, dogmi i koncepata (zanimaju ga samo

* Prof. dr Žarko Trebješanin, Univerzitet Metropolitan, Fakultet za ekonomiju, finansije i administraciju

pojave, doživljaji i psihičke činjenice), a odbija da se bavi njihovim ontološkim ili teološkim utemeljenjem. Psihologa, kada proučava *religiozne arhetipove*, zanima isključivo ono što je njemu kao naučniku dostupno, a to je *utisnuto* (τιπος) kao simbol nepoznatog i nepojmljivog sadržaja, a ne sam pečat koji to utiskuje, što je glavni predmet interesovanja teologa (Jung, *Psihologija i alhemija*, str. 26). Neka religijska ideja (npr. vaskrse-nje, bezgrešno začecje, besmrtnosti duše itd.) psihološki je „istinita”, „realna” ukoliko egzistira, ukoliko postoji kod većine ljudi. Junga, kao naučnika, psihologa, zanima *psihološki aspekt religije*, koji obrađuje „sa čisto empirijskog stanovišta”, a to znači, kaže on, „da se ograničavam na posmatranje fenomena i da se uzdržavam od svakog metafizičkog ili filozofskog načina posmatranja” (*Psihologija i religija*, 1938/1984, str. 84).

ŠTA JE RELIGIJA?

Religija je osoben — svestan ili nesvestan, voljan ili nevoljan — odnos prema najvišoj i najjačoj vrednosti (pozitivnoj ili negativnoj), kaže Jung u knjizi *Psihologija i religija*. Prema njemu, suština religije je u snažnom *doživljaju numinoznog*, onoga što je božansko, natprirodno i nadljudsko, tj. opažanju nadmoćnih transpersonalnih, onostranih sila koje vladaju čovekom i upravljaju njegovom sudbinom mimo i protiv njegove volje. A to znači doživljaj nekog nadmoćnog, silovitog i nepojmljivog dejstva koje ne proističe iz akta vlastite volje, već, naprotiv, ono „obuzima ljudski subjekt i ovladava njime, koji je uvek pre njegova žrtva nego njegov tvorac” (*Psihologija i religija*, str. 85).

Po Jungu, religija je „poseban stav ljudskog duha, koji bi, u saglasnosti sa izvornom upotrebom pojma ‘religio’, mogli formulirati kao brižljivo uzimanje u obzir i posmatranje izvesnih dinamičkih faktora, koji se shvataju kao ‘sile’: duhovi, demoni, bogovi, zakoni, ideje, ideali ... koje je u svetu doživio kao dovoljno moćne, opasne ili dobronamerne da im posvetio odgovarajuću pažnju, ili pak kao dovoljno velike, lepe i smisaone da im se pobožno molio ili ih voleo” (*Psihologija i religija*, str. 86–87). Ili, kraće, religija je brižljivo i savesno posmatranje numinoznog. A numinozno je „ili osobina jednog vidljivog objekta ili delovanje nekog nevidljivog prisustva koje uslovljava posebnu promenu svesti”, odnosno numinozni znači „božanski, božanstveni: oznaka neshvatljive sile koja ujedno izaziva poverenje i strah” (Klajić, 1074; Otto, 1917/1983). U tom smislu, po Jungu, *religija*, dakle *označava poseban stav svesti izmenjene doživljajem numinoznog*.

Tokom čitavog svog istorijskog razvoja čovek je uvek bio pod snažnim uticajem različitih moćnih religijskih ideja i predstava, koje su samo menjale svoj oblik (animizam, politeizam, monoteizam), ali je uvek bio i danas je ostao *homo religiosus*. Za pojedinca, koji tobož, nije religiozan, „mora se bez daljeg posumnjati da je zamenio poznati oblik verovanja koji se može očekivati, nekom njemu i drugima nepoznatom varijantom verovanja. Umesto teizma, on javno ispoveda ateizam, na mesto Dionisa, pretpostavlja modernijeg Mitru, i umesto na nebu on raj traži na Zemlji”. (Jung, 1954/2003: 73)

Moćni uticaj nadličnog nesvesnog i njegovih simbola na svest i ponašanje pojedinca je, smatra Jung, po svojoj prirodi religiozna pojava *par excellance*. Religijski obredi, dogme, ideje, predstave i simboli izraz su kolektivnog nesvesnog, njegove mudrosti, arhetipa Boga (*Sunce, mandala, uroboros*) i „religiozne funkcije duše”. U drevnim mitovima, verovanjima, ritualima, kultovima, vizijama, slikama i velikim snovima dolazi do izražaja univerzalni *religiozni arhetip*, koji je neizbrisivo utisnut u čovekovu psihu i koji proizvodi najrazličitija verovanja u raznim epohama i kulturama. Ovaj psiholog smatra da je najvažniji zadatak svekolikog vaspitanja odraslih ljudi osvešćenje arhetipa *Božje slike*. Religiozne ideje (o svetom, Bogu, Zlu, grehu, besmrtnosti, duši itd.) jesu kolektivne ideje koje su „od najveće sugestivne i emocionalne snage”, smatra Jung.

POREKLO RELIGIJE I POJAM BOGA

U Jungovom učenju Bog je dominantni, najsnažniji psihološki faktor. Bog je „najviša ili najjača vrednost” u ljudskoj duši, bilo svesna ili nesvesna, pozitivna ili negativna. On deluje kao „nesaznatljiva veličina u dubini duše”, odnosno kao subjektivna „psihološka činjenica koja poseduje najveću moć u čoveku”. Bogovi su, smatra Jung (1936/2006: 184) „personifikacije psihičkih sila”, i to prevashodno nesvesnih sila. Koncept Boga u psihologiji odnosi se na autonomiju, izvanrednu energetsku nabijenost i superioran uticaj nekih ideja na psihu i vladanje ljudi. Arhetip Boga ne gubi svoju energiju i svoj uticaj na mišljenje i ponašanje ni onda kada pojedinac ništa ne zna o njemu, kada ga njegova svest ignoriše.

Božanske sile, arhetipska slika i ideja Boga, prebivaju u čoveku, tačnije u samoj srži njegovog bića, u njegovom Sopstvu. Po Jungu je „Bog arhetip”, a to znači „tip u duši”, to jest ono što je „utisnuto”, „udareno” (Jung, 1944/1984: 22). Arhetip „pretpostavlja ono što utiskuje”, pečat, ali psihologija se ne bavi metafizičkim entitetima. Jung upozorava: „Pojam Boga je,

naime naprosto neophodna psihološka funkcija, iracionalne prirode, koja uopšte nema ničeg zajedničkog sa pitanjem postojanja Boga (...) jer na ovo pitanje čovekov intelekt ne može nikada odgovoriti, još manje može dati neki božji dokaz. Osim toga ovako nešto je suviše; ideja nadmoćnog, božanskog bića prisutna je svuda, ako ne svesno onda nesvesno pošto je arhetip. U našoj duši nešto je od superiornije vlasti — ako to svesno nije Bog, onda je to bar 'trbuh', kako kaže sv. Pavle. Stoga smatram pametnijim svesno priznati ideju Boga, pošto će inače jednostavno nešto drugo postati Bogom, po pravilu nešto vrlo nedovoljno i glupo, nešto što samo može izmisliti 'prosvjećena' svest" (Jung, 1943/1984: 77).

Bog, tačnije *Imago Dei* je, dakle, u samoj unutrašnjosti čoveka, po jedinca, a do njega se dolazi dugim i tegobnim putem — procesom individuacije.

Prema tome, valja još jednom naglasiti, kako bi se izbegle uobičajene zablude, Jung, kao empirijski psiholog, ne bavi se samim Bogom niti metafizičkim pitanjem njegovog postojanja, nego jedino predstavom, slikom Boga u nesvesnom i njenim manifestacijama (Trebješanin, 2012: 125). „Bila bi velika zabluda ako bi neko moja zapažanja hteo da shvati kao neku vrstu dokaza za postojanje Boga. Ona dokazuju samo postojanje jedne arhetipske slike božanstva i to je, po mom mišljenju sve što psihološki možemo da kažemo o Bogu. Ali pošto se radi o arhetipu od velikog značaja i jakog uticaja, to njegovo relativno često javljanje, čini se, predstavlja značajnu činjenicu za svaku *theologia naturalis*. S obzirom na to da doživljaj ovog arhetipa ima svojstvo numinoznosti, i to često u velikoj meri, to njemu pripada rang jednog religioznog iskustva" (Jung, 1938/1984: 148).

DUŠA I NJEN ODNOS SA BOGOM

Drevni i vekovima uvažavani pojam duše odbačen je u modernoj akademskoj psihologiji kao metafizički, mistični, religiozni, nenaučni, besmislen i neupotrebljiv pojam. Jung je psiholog koji je psihologiji vratio dušu. On smatra da je duša autonoman kompleks funkcija psihe, koji prevashodno karakteriše moć imaginacije, stvaranje emocijama nabijenih slika i simbola. Duša je nešto realno postojeće, mada nevidljivo, neuhvatljivo, ona ima svoje opipljivo dejstvo i veliki značaj za čovekov život. Po mišljenju Junga, ljudska duša je „najotmeniji objekt nauke" i ujedno najzagonetniji (Jung, 1943/1984: 305). U mitologiji, religiji, folkloru, duša

je kao neuhvatljiva, bestelesna, ne slučajno, najčešće simbolizovana predstavama *ptice, plamena, vazduha, leptira, zmije* (Trebješanin, 2011: 117).

Duša je onaj tajanstveni prostor u kome je moguće sresti i iskusiti Boga. A kada je Bog u duši, to je onda blaženo stanje. „Kako god zamišljali odnos Boga i duše jedno je sigurno, duša ne može biti nikakvo samo, već ima dostojanstvo bića kome je podarena sposobnost odnošenja prema božanstvu. (...) Kao što je oko u skladu sa suncem, tako je i duša u skladu sa Bogom” (Jung, 1938/1984: 19). U duši se nalazi i ono najbolje, najuzvišenije, najplemenitije, božansko, ali i ono najniže, najgore, demonsko, satansko, zlo u čoveku. Religiozna predstava duše je slika Božja, *Imago Dei* i Carstvo Božje, smatra Jung.

Duša je, smatra Jung, prirodno okrenuta ka kolektivnom nesvesnom i arhetipovima, „bogovima u nama”. Jung je, smatraju mnogi, svojim učenjem o arhetipovima dušu obogotvorio. Po njemu, kao i po Tertulijanu, duša je po svojoj prirodi religiozna (*anima naturaliter christiana*).

RELIGIOZNO ISKUSTVO I RELIGIOZNOST

Iskustvo natprirodnog, božanskog je nešto što je ljudima prirođeno, a ne nešto stečeno, uneto vaspitanjem. Religiozno osećanje čovek može imati sasvim spontano, kada se neposredno jave predstave božanskog ili demonskog. Ove predstave naviru prirodno iz dubine kolektivnog nesvesnog i mogu biti zbog svoje silovitosti opasne po razum i svest. Da su ove predstave zbilja nastale iz unutrašnjih izvora, najbolje svedoče vizije, snovi i crteži dece u kojima se javljaju religiozni arhetipski motivi i simboli (besmrtni duše, Boga, đavola) (Jung, *Dečji snovi*, 2018). Do ovog sirovog, neposredovanog religioznog iskustva pojedinac dolazi kroz trnovit i neizvestan put samospoznaje, a to je proces *individuacije*. Na kraju ovog puta, posle savladavanja nekoliko arhetipskih prepreka, osoba se susreće sa *Sopstvom*, odnosno sa *slikom Boga* u sebi samom. Neki od simbola *Sopstva* su *Sunce, Hristos, Buda* i sl.

Ali religiozno osećanje i vera mogu biti produkt posledica verskog vaspitanja i socijalizacije u porodici i široj društvenoj sredini. U ovom drugom slučaju psiha i razum su zaštićeni od stihijskog prodora moćnih sila iz vlastite unutrašnjosti, iz najmračnijeg nesvesnog, ali, zato, tako stečena vera može biti čisto formalna, konvencionalna i prazna, beživotna.

Čovek, čak i ako toga nije svestan, ne može da živi bez religioznih ideja i doživljaja.

„Neko bi mogao da bude u iskrenom uverenju da nema nikakve religiozne ideje. Ali nijedan čovek ne može toliko da iskoči iz ljudske prirode, a da i dalje ne bi imao dominirajuće *representations collectives*. Upravo njegov materijalizam, ateizam, komunizam, socijalizam, liberalizam, intelektualizam, egzistencijalizam, itd. svedoče da nije nevin. On je negde, ovako ili onako, glasno ili tiho opsednut nekom nadređenom, višom idejom” (Jung, *O arhetipovima kolektivnog nesvesnog*, 1954/2003, str. 73). Ove nadređene, moćne ideje kojima je opsednut zapravo su kolektivne arhetipske predstave.

Religiozno iskustvo je nešto najlepše i najdragocenije što čovek može da ima. Bez njega čovekov život bi bio prozaičan, jadan i lišen dubine i smisla, smatra Jung. Iskustvo natprirodnog, numinoznog donosi čoveku punoću života, spokojstvo, blagoslov i nadu. Ali da bismo razumeli ovaj uzvišeni, apsolutni, božanski svet koji se rečima ne da opisati, neophodno je da razumemo tajanstveni „jezik duše”, odnosno jezik simbola nesvesnog, koji se javlja u snovima, mitovima i ritualima.

RELIGIOZNI RITUALI I NJIHOV SMISAO

Sigmund Frojd je još 1907. godine ukazao na skrivene sličnosti između prisilnih neurotičnih radnji i religijskih rituala (gde se na prikriven način zadovoljava agresivna težnja, ali i odbrana od nje). Opsesivac je prisiljen da vrši rituale da bi izbegao strah i osećanje krivice (Frojd, 2011). Kasnije Frojd (Frojd, 1912–1913) analizom skrivenog smisla totemskog obreda žrtvovanja otkriva da ovo ritualno ubistvo totemske životinje predstavlja simboličko zadovoljenje potisnute želje za ocebistvom, a istovremeno i kajanje. Utvrdio je i da su praznični rituali privremeni prekid svakodnevnog života, kada je dozvoljeno prekršiti tabue.

Jung znatno drugačije pristupa izučavanju simbola i smisla religioznih obreda. Da bi proučio psihološku, posebno nesvesnu, arhetipsku pozadinu magijskih i religioznih rituala takozvanih primitivnih naroda, Jung je preduzeo niz putovanja po Africi (njegov omiljeni kontinent, sa najstarijim religioznim obredima), Severnoj Americi (izučavao je obrede Indijanaca) i Indiji. Mnogi rituali širom sveta koji se izvode za plodnost zemlje, za uspeh u lovu ili u ratnom pohodu, pogrebni, svadbeni ili žrtveni rituali imaju iste arhetipske motive i često zapanjujuće sličnu simboliku, mada su nastali u kulturama koje nemaju nikakav međusobni dodir. Ritualni se baš kao i simboli ne smišljaju i ne stvaraju voljom pojedinca. Oni nastaju nesvesno, nevoljno, spontano, iz najdubljih, univerzalnih ljudskih

potreba za nalaženjem odgovora na arhetipske situacije u životu kolektiva i pojedinca. Junga i druge dubinske psihologe posebno su interesovala antropološka proučavanja rituala iz životnog ciklusa pojedinca (od onih o rođenju, krštenju, do pubertetskih i posmrtnih) i oni koji se javljaju u kritičnim životnim situacijama (ljubav, venčanje, bolest, smrt itd.).

Jedna od najvažnijih funkcija *rituala* je da budu štit koji brani svest od nekontrolisanog, stihijskog, silovitog prodora iracionalnih, nesvesnih transpersonalnih snaga u svest i ponašanje, što može dovesti do katastrofalnih posledica po pojedinca. Kako kaže Jung: „Postoji veliki broj magičnih rituala sa jedinom svrhom odbrane od neočekivanih, opasnih naleta nesvesnog” (Jung, 1938/1984: 98). Može biti čak pogubno po mentalno zdravlje kada se pojedinac neposredno suoči sa numinoznim sadržajima kolektivnog nesvesnog bez zaštite obreda koje ima svaka religija. To bolno i razorno iskustvo imali su mnogi protestanti koji su se olako odrekli tradicionalnih hrišćanskih rituala (mise, ispovesti, liturgije), upozorava Jung.

Osim toga, magijski i religiozni rituali, koji ispunjavaju čovekove psihološke, socijalne i duhovne potrebe, pružaju čoveku uverenje da on ima svoje mesto u kosmosu i daju mu osećanje da njegov život ima smisla. Tako, na primer, *obredom krštenja* sveštenik daje nekrštenom ljudskom biću „suštastvenu dušu” i tako ga preobražava u biće nadmoćnije od sveta. Zato su, smatra Jung, rituali blagotvorni, pa čak i neophodni za duševno i duhovno zdravlje individue.

Po mišljenju nekih antropologa i analitičkih psihologa mnoga bolna iskušenja (obrezivanje, gladovanje, boravak u šumi itd.) u obredima prelaza imaju za cilj jačanje volje novaka i njegovo konačno odvajanje od majke (Elijade, 1994). Ovi obredi inicijacije predstavljaju simboličku smrt inicijanta (kao deteta) i njegovo ponovno rađanje u novoj ulozi (odraslog, ravnopravnog člana zajednice).

ZNAČAJ I SMISAO RELIGIJE

Onaj ko poseduje religijsko iskustvo, „taj poseduje veliku riznicu jedne stvari koja mu je postala izvorom života, smisla i lepote, i koja je svestu i čovečanstvu dala jedan novi sjaj. Taj je u posedu *pistisa* i spokoja. (...) Postoji li doista neka bolja istina o poslednjim stvarima od one koja čoveku pomaže da živi? To je razlog zbog čega ja tako pomno posvećujem svoju pažnju simbolima koje je nesvesno stvorilo. Oni predstavljaju ono jedino što je u stanju da uveri kritički duh modernog čoveka” (*Psihologija i religija*, str. 202–203).

Religijske dogme, ustaljeni rituali i simboli, koji su vekovima izgrađivani tokom razvoja kulture, deluju kao spasonosno sredstvo odbrane od užasa koji izaziva neposredan susret čoveka sa presnim numinoznim, arhetipskim, moćnim i neukrotivim silama koje prebivaju u njegovom transpersonalnom nesvesnom, smatra Jung. Za ljude je poguban direktan dodir sa moćnim božanskim silama (setimo se pojave Boga u vidu *plamenog grma*). Upravo zato su kodifikovani religiozni obredi (liturgija, molitva, ispovest), pojedincu delotvorna zaštita od opasnog stihijskog prodora sirovog arhetipskog sadržaja iz transpersonalnog nesvesnog.

Religija ima i preventivnu i isceliteljsku, terapeutsku ulogu. Tako, recimo, institucija ispovesti ima važnu mentalno-higijensku ulogu u prevazilaženju unutrašnjeg rascjepa i osećanja krivice. Jung smatra da su religije, zapravo, drevni „psihoterapijski sistemi”. Psihoterapeuti usmeravaju svoje napore da zaleče i iscele „patnju ljudskog uma, ljudske psihe ili ljudske duše, a religije se bave istim problemom” (Jung, 1935/2002: 160). Srazmerno najveći broj neurotičnih pacijenata, zapaža Jung na osnovu svog i tuđeg terapeutskog iskustva, jesu Jevreji i protestanti, dakle upravo oni koji ne koriste instituciju ispovesti. Svi pacijenti, svedoči Jung, a posebno oni u drugoj polovini života, bili su suočeni sa „problemom traženja religioznog pogleda na život”.

Nema napretka u lečenju i neće biti izlečenja pacijenta, govorio je Jung, dokle god ovaj ne obnovi svoje izvorno religiozno iskustvo, osećanje da život ima neku svrhu i da ima nekog smisla (Van der Post, 1014: 257–258). Ako nam spasonosno religiozno iskustvo „pomaže da život uredimo tako da bude zdraviji, ili lepši, ili potpuniji, ili smisaoniji, kako za nas same, tako i za one koje volimo, onda mirno možemo reći: ‘To je bila milost božja’”, kaže Jung (Jung, 1938/1984: 203).

KRITIKE I DOMETI JUNGOVOG SHVATANJA RELIGIJE

Neki teolozi hvale Jungovo suprotstavljanje racionalizmu i njegov doprinos revitalizaciji pojma svetog, božanskog u eri materijalizma i hiperracionalizma. Tako, recimo, teolozi Moreno, Hosti, Šluser i drugi blagonaklono prihvataju njegovo psihološko, arhetipsko shvatanje predstave Boga, kao i istraživanje korena hrišćanskih ideja, dogmi i simbola. Međutim, mnogi drugi teolozi su ga žestoko kritikovali zbog psihologizacije ideje Boga. Po ovim drugim teolozima, Jung Boga redukuje na psihičku pojavu, na jedan od arhetipova kolektivno nesvesnog. Za mnoge katoličke i protestantske teologe Jung je gnostik koji Hristosa svodi na arhetipsku

sliku božanstva skrivenu u ljudskoj duši. Bog se ne otkriva čoveku, već, po Jungu, čovek u sebi samome otkriva Boga (Palmer, 2001: 187–210).

Na zamerke da je psihologizirao religijske pojave i da je obogotvorio psihičke snage (arhetipove kolektivnog nesvesnog), tj. uzdigao ih na nivo božanskih fenomena, ovaj dubinski psiholog odgovara: „Prebacuju mi 'apoteozu duše'. *To nisam učinio ja — već sam Bog!* Nisam ja duši pripisao religioznu funkciju, već sam izneo činjenice koje dokazuju da je duša *naturaliter religiosa*, to jest poseduje religioznu funkciju, koju nisam ja izmislio ili joj pridao tu funkciju, već je stvara ona sama bez ičijih mišljenja ili sugestija” (Jung, 1944/1984: 21–22). Ukazivanjem na psihološke korene religijskih dogmi i predstava, Jung nije hteo da ih razori ili ukinе, već naprotiv, da pomogne čoveku da ih bolje razume, da im razotkrije njihovo dublje psihološko značenje i smisao.

Viktor Frankl, egzistencijalistički analitičar, *kritikuje Junga što je religioznost smestio u kolektivno nesvesno*, kako on kaže, u „id” (arhetipovi), a ne u „ego”. Poreklo religije nije samo u svesti, ali ni u nagonskoj ili arhetipskoj sferi nesvesnog. Po ovom kritičaru, religioznost *ne potiče* iz nadličnog nesvesnog, već je to, naprotiv, najličnija odluka *ja* jedne osobe. Ova odluka može izvirati iz nesvesnog, ali nikako iz nadličnog, instinktivnog nesvesnog. Po mišljenju Frankla nema smisla govoriti o „religioznom nagonu”. On kaže: „Kakva bi bila religioznost na koju bih bio nagnan, nagonjen kao na seksualnost? Hvala lepo na takvoj 'religioznosti'! Jer autentična religioznost nema karakter instinkta, nego odluke (...). Religioznost, naime, ili jest egzistencijalna — ili nikakva” (*Bog podsvesti*, 2001: 43–44).

Jung je shvatio da je njegov zadatak, kaže jedan Jungov prijatelj, da drevna duhovna saznanja sadržana u mitovima, obredima, verovanjima, religijskim idejama, ezoteričnim i okultnim naukama, kao što su alhemija, astrologija, spiritizam, joga, gnoza, kabala i slično, prevede na jezik modernog čoveka, da ih artikuliše kao dubinsko psihološke istine kako bi savremeni racionalni čovek mogao da ih uopšte opazi kao smislene i vredne, a zatim da ih razume i asimiluje (Van der Post, 2014: 431). Sa svega dvanaest godina Jung je imao bogohulnu, skaradnu i destruktivnu viziju o božanskom izmetu, koji pada na bazelsku katedralu koja je izazvala snažan potres u njegovoj duši i poražavajući šok u još nezrelom duhu. Ova vizija ostavila je neizbrisiv utisak na Junga i bila mu je večita inspiracija i podrška u borbi za obnovu religije u jednom ateističkom dobu, piše Van der Post.

LITERATURA

1. Ćorić, Š.: *Psihologija religioznosti*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003.
2. Elijade, M.: *Mistična rođenja*, Književna zajednica Pančevo, Pančevo, 1994.
3. Frankl, V.: *Bog podsvesti*, IP Žarko Albulj, Beograd, 2001.
4. Frankl, V.: *Psihoterapija i egzistencijalizam*, IP Žarko Albulj, Beograd, 2009.
5. Frojd, S.: *Totem i tabu*, Matica srpska, Novi Sad, 1984.
6. Frojd, S.: *Budućnost jedne iluzije i drugi eseji o religiji* (prir. Ž. Trebješanin), Zavod za udžbenike, Beograd 2002.
7. Freud, S.: „Religiousus Expirience”, *Collected Papers V*, The Hogarth Press, London 1971.
8. Jung, K. G.: *Simboli preobražaja*, Atos, Beograd 2005.
9. Jung, K. G.: *Značaj analitičke psihologije za vaspitanje*, u: *O razvoju ličnosti*, Službeni list SRJ,
10. Jung, K. G.: *O nesvesnom*, u: *Civilizacija na prelasku*, Atos, Beograd 2006.
11. Jung, K. G.: *Dečji snovi*, Fedon, Beograd 2018.
12. Jung, K. G.: *Stvarnost i nadstvarnost*, u: *Duh i život*, Matica srpska, Novi Sad 1984.
13. Jung, K. G.: *Psihologija i religija*, u: *Psihološke rasprave*, Matica srpska, Novi Sad 1984.
14. Jung, K. G.: *O ponovnom rođenju*, u: *Arhetipovi i kolektivno nesvesno*, Atos, Beograd 2003.
15. Jung, K. G.: *O religiji i kršćanstvu*, Župski ured, Đakovački Selci 1990.
16. Jung, K. G.: *Psihologija i alkemija*, Naprijed, Zagreb 1984.
17. Jung, K. G.: *Pojam kolektivno nesvesnog*, u: *Arhetipovi i kolektivno nesvesno*, Atos, Beograd 2003.
18. Jung, K. G.: *Votan*, u: *Eseji o savremenim događajima*, Atos, Beograd 2006.
19. Jung, K. G.: *Odgovor na Jova*, u: *Psihološke rasprave*, Matica srpska, Novi Sad 1984.
20. Jung, K. G.: *Pristup nesvesnom*, u: *Čovek i njegovi simboli*, Narodna knjiga, Beograd 1996.
21. Jung, K. G.: *Čovek i njegovi simboli*, Narodna knjiga, Beograd 1996.
22. Jung, K. G.: *Sećanja, snovi, razmišljanja*, Atos, Beograd 1995.
23. Otto, R.: *Sveto*, Svjetlost, Sarajevo, 1983.
24. Palmer, M.: *Frojd i Jung o religiji*, Narodna knjiga, Beograd, 2001.
25. Trebješanin, Ž.: *Frojdova analiza religije*, u Frojd, S.: *Budućnost jedne iluzije i drugi eseji o religiji*, prir. Ž. Trebješanin, Beograd: Zavod za udžbenike, 2002.
26. Trebješanin, Ž.: *Franklova egzistencijalistička psihologija religije* (predgovor), u Frankl, V, *Bog podsvesti*, IP Žarko Albulj, Beograd, 2001.
27. Trebješanin, Ž.: *Rečnik Jungovih pojmova i simbola* (II izdanje), Zavod za udžbenike i Hesperia, Beograd, 2011.
28. Van der Post, L.: *Jung i priča o našem dobu*, Fedon, Beograd, 2014.

Žarko TREBJEŠANIN

JUNG'S CONTRIBUTION TO THE PSYCHOLOGY OF RELIGION

Summary

Freud considered religion a retrograde phenomenon, a kind of „collective obsessive neurosis” and an „illusion” that will disappear in the foreseeable future (Freud, 1907/2011, 1927/2002). According to Carl Gustav Jung, however, religion *is not* a neurosis, nor is it an outgrowth of individual psychic structures. Not only it is not a pathological phenomenon, but it is a healthy, normal phenomenon, and much more than that, it is a condition of mental health and a meaningful human life. Man is essentially *homo religiosus*, his soul is genuinely religious. According to Jung, religion is the main theme, the highest value and meaning of human existence, and religiosity is one of the primary, deepest and most sublime manifestations of the human soul. Jung presented his understanding of religion, in many respects fundamentally different from Freud's, in the numerous books, studies and writings (Jung, 1933/1984, 1944/1996, 1952/1984, etc.), and most systematically in the book *Psychology and Religion* (Jung, 1938).

Key words: Jung, religion, God, soul, analytical psychology, archetype, collective unconscious

